

Bohinjska cika iskana med govedorejci

Cikasto govedo Edina ohranjena slovenska avtohtona pasma govedu izvira iz Bohinja – Z butičnimi mlečnimi izdelki do dodane vrednosti?

Pasma cikasto govedo je bila v preteklosti znana po odlični mlečnosti, v Bohinju pa so jo povezovali s planšarstvom, ki je bilo zaradi pomanjkanja njivske zemlje najpomembnejša kmetijska panoga. Prvotni tip bohinijskega goveda je bil rdeče barve.

DR. METKA ŽAN IN DR. ANDREJ ŠALEHAR, Biotehniška fakulteta Univerze v Ljubljani

V Bohinju so za pasmo uporabljali izraz bohinijsko govedo (bohinijska). Najstarejši do zdaj najdeni pisni vir poimenovanja, »bohinska živinca«, je iz leta 1846; v njem piše, da je bohinijska živina iskana pasma pri Kraševcih, Vipavcih, Tolmincih in Furlanih. Cikasto (bohinijsko) govedo je bilo znano po odlični

relativni mlečnosti (glede na telesno maso) in dobri prilagodjenosti lokalnim rejnim razmeram.

Že sam izraz bohinijsko govedo je bil sinonim za odlične molznice. Po bohinijsko govedo so prihajali kupci s Solnograškega, Bavarskega, severnega Primorskega ... Na Gorenjskem je veljal rek »v Bohinju po kravo, na Poljansko po ženo«, prav tako se je vedelo, da je »včasih vsak, ki je hotel imeti dobro kravo mlekario, šel ponjo v Bohinju«.

Največji stalež goveda na Kranjskem – zgodovinska pokrajina je v grobem obsegala današnje slovenske pokrajine Gorenjsko, Dolenjsko, Notranjsko in dele Primorske – je bil v Bohinju, kar dodatno potrjuje velik gospodarski pomen živinoreje na tem območju.

Avtohtona pasma s tankimi rogovi, manjše rasti
Prvotni tip bohinijskega goveda je bil enobarven – rdeče barve

Značilno cikasto obarvanost je avtohtona bohinijska pasma dobila v 19. stoletju, ko so jo začeli oplemenjevati z belansko oziroma pincgavsko pasmo iz Avstrije.

FOTO METKA ŽAN

in manjše rasti. Bohinijske krave so imele fine kosti, tanke rogove, kratko in v čelu široko glavo, velike ter živahne oči, pogosto črno nosno sluznico, slabo izraženo podgrdnino in visoko nasajen rep. Bile so planinske živali, odlično prilagojene visokim in skalnatim bohinijskim planinam. Nižja rast jim je omogočala dobro gibanje na strmih planinskih pašnikih, skromnost in nezahetnost glede krme pa preživetje in prirejo v

slabših rejnih razmerah, prav tako odpornost.

V sedemdesetih letih 19. stoletja so tudi cikasto (bohinijsko) govedo začeli oplemenjevati z belansko oziroma pincgavsko pasmo, ki izvira iz današnjega območja Avstrije. Toda nezapljivi rejci so menili, da je velika živina manj primerna za rejo na visokogorskih planinskih pašnikih. Z vpeljevanjem tuje pasme, ki se je bolj izrazito izvajalo konec 19. in na začetku 20. stoletja,

je avtohtona pasma izgubljala svoje prvobitne lastnosti.

Dobila je značilno »cikasto-obarvanost, postajala je težja, bolj groba, mlečnost pa se ni povečala. Priznati kmetijski strokovnjak Gustav Pirč je leta 1909 menil, da bi iz stare govede pasme v Bohinju z umnim ravnanjem lahko ustvarili izborno domačo mlečno pasmo, izredno primerno za te kraje: »Pincgavska pasma kratkotalno ne sodi v Bohinju«.

Anton Cvenkelj pa je leta 1914 zapisal: »Človek zamejuje domače, kar je dobro, in išče daleč v tujini boljše, a zaman. Tako se je godilo tudi bohinijski goveji pasmi.« V nadaljevanju isti avtor dodaja:

»Saj včasih je bilo dobro kravo lahko dobiti v Bohinju. Sedaj so nam pa ti vragi vse pomešali. Včasih je vsak, ki je hotel imeti dobro kravo mlekario, šel ponjo v Bohinju – no, sedaj pa bohinijska živina kmalu ne bo imela nobene prednosti več.« Leta 1921 so v *Domožubu* objavili: »Stari Bohinjci so imeli zelo v časih svoje govedo, mlekarnstvo in siraštvo je cvetelo. Rekli so: mleka je v Bohinju kakor vode ...«

Rejci cikastega goveda

Leta 1872 so rdeče obarvano govedo redili na širšem območju Gorenjske, na območju Idrije in na manjšem območju Vrhnike in Logatca, kar se je večinoma ohranilo do 50. let prejšnjega stoletja. Odmaknjenost in zaprtost bohinijske pokrajine sta vplivali na svojskost in večjo lokalno pripadnost bohinijskih prebivalcev, ki so se najdlje upirali uvajanju drugih pasem in osemenjevanju.

Strokovno organizirano rejsko delo za cikasto govedo je bilo uvedeno z ustanovitvijo prve živinorejske zadruge na Kranjskem leta 1906 v Selcah nad Škofjo Loko. Po koncu prve svetovne vojne je preteklo precej časa, da je selekcijsko delo spet zažvelo. Kontrolni prireje mleka so pripisovali vse večji pomen in živinorejski strokovnjaki so se trudili, da bi jo razširili v vse okoliše Dravske banovine (ta je

bila od leta 1929 do 1941 upravna enota na delu ozemlja današnje Slovenije).

Leta 1934 je bilo v kontrolo prireje mleka vključenih 72 odstotkov vseh rodovniških krav cikaste pasme. Kontrola prireje mleka je ostala pomemben del selekcijskega dela tudi konec druge svetovne vojne, ko so kupci pri nakupu krav kot merilo upoštevali uradne podatke o njihovi mlečnosti.

Na začetku 50. let 20. stoletja je bila mlečnost kontroliranih krav cikaste pasme še vedno konkurenčna drugim pasmam. Veljalo je, da je cikasto govedo izrazito mlečni tip,

Do 60. let prejšnjega stoletja je na Gorenjskem prevladovala cikasta pasma goveda, kasneje pa se je začelo pretapljanje predvsem z lisasto pasmo.

katerega mlečnost bi se z ustreznim selekcijskim delom in boljšo krmino bazo lahko še precej povečala.

Za cikasto govedo je bila v primerjavi z drugimi pasmami goveda značilna tudi boljša plodnost, kar so povezovali s planinsko pašo. Do 60. let prejšnjega stoletja je na Gorenjskem prevladovala cikasta pasma goveda, kasneje pa se je začelo pretapljanje cikastega goveda predvsem z lisasto pasmo.

Tveganja z drugimi pasmami Leta 1964 so na simpoziju v Kranju sprejeli odločitev, da se na celotnem območju Gorenjske cikasta pasma zamenja z lisasto. Redki posamezniki so opozarjali na specifične rejne razmere v Bohinju in poudarjali, da je tja tveganje vpeljevati drugo pasmo, ki je večja in zahtevnejša od bohinijske cike.

Po letu 1970 je v Bohinju močnejše naraščalo število osemenitev bohinijskih krav z drugimi pasmami. Leta 1965 je bilo na Gorenjskem med vsemi pasmami goveda 73 odstotkov cikastega, leta 1980 pa ni bilo več uradnih podatkov o staležu te pasme.

Skoraj štirideset let je bilo cikasto govedo brez ustreznega stro-

kovnega in rejškega dela – pasma se je ohranila le na odmaknjenih območjih.

Približek avtohtonemu tipu »bohinske«

Na začetku 21. stoletja so v okviru strokovnih nalog pri ohranjanju slovenskih avtohtonih pasem domačih živali v sklopu programa varstva biotske raznovrstnosti in živinoreje – tega izvaja javna služba nalog genske banke v živinoreji na oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani – in taktatne strokovne komisije društva za ohranjanje cikastega goveda v Sloveniji potiskali ostanke pasme.

Za selekcijsko delo je bilo primernih le 18 odstotkov živali, ki so izvirale iz 15 izvornih rej in so se najbolj približale avtohtonemu tipu. Na tem tematu je bilo vzpostavljeno rejsko in zootehniško delo pri cikasti pasmi goveda.

Danes je cikasto govedo razširjeno po celotnem območju Slovenije, v gorenjski statistični regiji pa predstavlja okoli 1,5 odstotka med vsemi pasmami goveda.

Kljub temu da je rejci cilj kombinirana pasma s poudarkom na prireji mleka, rejci večino krav redijo kot dojljice, torej za prirejo mesa. Z upoštevanjem rejškega dela iz preteklosti lahko ohranjamo izvornost pasme. Manjzajo spodbude, da bi se rejci več odločali za mlečno usmeritev in se tako približali razvoju nišnih izdelkov in posredno ohranjanju tradicionalnega znanja.

Nišni izdelki avtohtonih pasem prispevajo k ohranjanju genetske raznovrstnosti in poseljenosti podeželja. Za prirejo mleka so v rejci visokospecializirane pasme, podobno velja za prirejo mesa. Z drugačnostjo od drugih pasem bo avtohtona pasma med potrošniki bolj prepoznavna. Tako bi, na primer, z butičnimi mlečnimi izdelki pasma dobila večjo dodano vrednost. In tako bi bilo bolj zagotovljeno njeno ohranjanje tudi v prihodnje.

Pasma se je ohranila le na bolj oddaljenih območjih. FOTO METKA ŽAN